

دانشگاه مازندران

۱۳۷۴ / ۵ / ۱۱

پایان نامه :

برای درجه کارشناسی ارشد

011183

موضوع :

بررسی تحول کشف و صنعت چای قبل و بعد از انقلاب و اشکالات

اجتماعی و اقتصادی آن

براهنمائی:

جناب آقای دکتر توسلی

استادان مشاور : جناب آقای دکتر طالب - جناب آقای دکتر محسنی

نگارش :

سوسن اردبیلی

سال تحصیلی ۱۳۶۶

۳۹۹۹۱

فهرست مطالب

مقدمه

عنوان

مقدمه

هدف تحقیق

روش تحقیق

مشکلات تحقیق

کلیاتی در مورد جریان تولید چای (از کشت تا صنعت)

بخش ۱

کشت و صنعت چای و تحول آن در ایران

۱-۱- تاریخچه کشت چای در ایران

۱-۲- تحول در سطح زیرکشت و واحدهای بهره‌بردار چای
قبل و بعد از انقلاب اسلامی (۱۵ سال اخیر)

۱-۳- تحول در وضع تولید چای کشور قبل و بعد از انقلاب
(۱۵ سال اخیر)

۱-۴- تحول در وضع صنعت و کارخانجات چایسازی (۱۵ سال اخیر)

۱-۵- تحول در اداره چای کشور قبل و بعد از انقلاب "

۱-۶- وضع نیروی انسانی در کشت و صنعت چای کشور

۱-۷- نتیجه

۱۳۷۴ / ۵ / ۱۱

فهرست مطالب

مفصله

عنوان

بخش ۲

بررسی یک مورد از زندگی چایکاران استان گیلان (روستای پائین -
محلہ خرطوم)

۱-۲- تعریف املاحات و مفاهیم

۲-۲- شناسائی کلی پائین محلہ خرطوم

۳-۲- جمعیت و نیروی انسانی در پائین محلہ خرطوم

۴-۲- وضع مهاجرت

۵-۲- وسعت باغات چای و مالکیت واحدهای بهره برداری در
پائین محلہ خرطوم

۶-۲- بررسی وضع درآمد، هزینه و سودیک هکتار باغ چای در -
پائین محلہ خرطوم

۷-۲- بررسی هزینه نیروی انسانی کارگر

۸-۲- اثر مکانیزه شدن آبیاری در بهبود معیشت چایکار رولزوم
تجمع واحدهای بهره برداری کوچک (مقایسه دوباغ نمونه)

۹-۲- پیشنهادات

۱۰-۲- منابع و مأخذ

مقدمه:

تا قبل از متداول شدن معرف چای در ایران و همزمان با ورود اعراب به این کشور و گرویدن مردم به دین اسلام از قهوه به عنوان نوشیدنی استفاده میشد. همسایگی با امپراطوری عثمانی و معرف قهوه در میان ترکان عامل موثر در ترویج معرف قهوه در ایران به حساب می آید. بطوری که هنوز مکانیهای راکه مردم در آنجا چای، صرف می کنند قهوه خانه می نامند. نزدیک بودن کشورهای چای خیز جهان مانند هندوستان به ایران و دور بودن مراکز تولید قهوه مانند برزیل از کشور ما دسترسی به چای را سهل تر و استفاده از آن را از زمان تر نمود. بتدریج معرف چای در ایران اشاعه یافت و استفاده از آن همگانی گشت. امروزه چای یکی از متداول ترین و پر معرف ترین نوشیدنی ها در بین تمامی اقشار اجتماعی ایران است. قرار گرفتن کلمه چای در کنار نان و معرف آن بعنوان یک وعده غذای اصلی روزانه مردم ما دلیل گرایشی است که به معرف چای دارند و دلیل اهمیتی است که این محصول به دست آورده است.

"به این واقعیت که ایران با جمعیتی حدود ۸۰٪ جمعیت جهان،^{درآمد}

۲/۵ درصد معرف کل چای جهان را به خود اختصاص داده است و به این ترتیب

مصرف سرانه‌ای بیش از ۴ برابر مصرف سرانه در جهان دارد. بازگوکننده
 گرایش فوق العاده مردم ایران به مصرف این نوشابه میباشد.^۱

بر مبنای آمار توزیع چای در سال ۱۳۶۳ میزان سهمیه چای تحویلی
 جامعه شهری حدود ۴۰ هزار تن و جامعه روستایی حدود ۲۰ هزار تن بود.^۲

این میزان چای در شرایطی توزیع گردید که تولید داخلی این محصول
 در آن سال حدود ۴۵ هزار تن بود و بعلت نامکفی بودن مقدار آن حدود ۲۹ هزار

تن چای توسط دولت از خارج وارد گردید. چای وارداتی در سال ۶۴ به
 ۳۰ هزار تن رسید.^۳ افزایش جمعیت کشور و تولید نا کافی چای در داخل

میزان واردات چای را هر ساله افزایش داده است.

با توجه به نوسان قیمت چای در بازار جهانی و برنامه‌های ارزی دولت

تکیه بر درآمد حاصل از صادرات غیر نفتی، کاهش بودجه دولت و کاهش

سهم درآمد نفت در کل درآمد ملی، برنامه ریزی در جهت افزایش تولید داخلی^۴

۱-۲- تحقیق در زمینه کشت و صنعت چای - مدیریت آمارهای صنعتی و
 بازرگانی . مرکز آمار ایران مرداد ۱۳۶۵، بهرام راستین ص ۴ و ۱۱۸ و
 سهمیه تحویلی جامعه شهری ۳۹/۹۴۱/۷۸ کیلوگرم و جامعه روستایی
 ۱۹/۷۴۴/۲۰۷ کیلوگرم بود.

۳- آمارهای اخذ شده از سازمان چای کشور.

۴- برنامه توسعه مقاله بودجه دولت. وظایف، عملکردها و پیشنهادها.
 دکتر محمد طبیبیان، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۶۵ ص ۱۸

ورفع نیاز کشور به توسط آن لازم و ضروری است. همانطور که در برنامه توسعه
اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۲
تاکید شده است. توجه به تولیدات داخلی هم در زمینه کشاورزی و هم در زمینه
در زمینه صنعت از اهداف توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور است.

"رشد تولید در جهت تامین نیازهای ضروری جامعه محور اساسی توسعه
اقتصادی - اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران است. که در مرحله اول
توسعه با استفاده حداکثر از ظرفیت های تولیدی زیربنایی و انسانی موجود
جامعه با تاکید بر رشد کشاورزی و در مرحله بعدی توسعه با ایجاد توسعه
ظرفیتهای زیربنایی و تولیدی جهت افزایش تولید ملی با استفاده از
درآمدهای نفتی و بالاخره در مرحله سوم توسعه با تقویت و تحکیم میانی
داخلی رشد با تاکید بر ظرفیتهای اقتصادی غیر وابسته به نفت تحقق
خواهد یافت."

برنامه ریزی جهت توسعه زمانی میسر است که مواقع توسعه را
شناخته و در جهت رفع آنها عمل نماییم تهیه این گزارش شاید بتواند
گامی در جهت شناخت عوامل اجتماعی و اقتصادی موجود بر سر راه توسعه

۱- روش تهیه و تنظیم اصلاحیه برنامه اول توسعه جمهوری اسلامی ایران و
شرح فعالیتهای انجام شده تا سال ۶۳، وزارت برنامه و بودجه ص ۱۲۳

کشت و صنعت چای کشور باشد ..

علاوه بر توجه به معرف کنندگان چای کشور تا مین نیاز آنان از طریق

تولید داخلی توجه به تولید کنندگان آن نیز بسیار ضروری است .

زیرا حدود ۲۲ هزار خانوار در ایران از راه کشت چای ، تزا ق می نمایند و

و توجه به معیشت و درآمد آنان از راه زراعت چای سبب حفظ نیروی انسانی

و منابع فعال در آن بخش میگردد . کشت و صنعت ها واحدهائی هستند که

مواد تولیدی کشاورزی آن در بخش صنعتی وابسته تبدیل به فرآورده های

منابع غذایی میگردد . این دلیل علاوه بر توجه به برنامه ریزی در بخش

کشاورزی توجه به بخش صنعت نیز ضروری است .

هدف تحقیق

این رساله شامل دو بخش اصلی است . بخش اول آن که به بررسی

تحول کشت و صنعت چای قبل و بعد از انقلاب میپردازد شامل این فصول است .

تاریخچه کشت چای در ایران ، تحول در سطح زیرکشت و واحدهای بهره برداری

تحول در وضع تولید چای کشور ، تحول در وضع صنعت و کارخانجات چای سازی

۱- تحقیق در زمینه کشت و صنعت چای ، بهرام راستین .

تحول در اداره چای کشور، وضع نیروی انسانی در کشت و صنعت چای و نتیجه گیری، در نتیجه گیری از بخش اول عوامل اجتماعی و اقتصادی موجود بر سر راه پیشرفت کشت و صنعت چای به عنوان اهداف ویژه سیاست‌های مطرح شده و در بخش دوم مورد بررسی قرار گرفته است این عوامل از این قرارند:

عدم تکافوی درآمد چایکاری و کمی سودآوری آن باعث عدم توسعه باغات چای، رها شدن باغات بزرگ میشود. همین عامل سبب ایجاد، گرایش به فعالیت‌های دیگری و مهاجرت نیروی انسانی فعال جهت دریافت درآمد بیشتر به شهرها و در نتیجه کمبود نیروی انسانی در مناطق چایکاری شده است.

یکی از دلایل بالا رفتن دستمزد کارگران و هزینه‌های کارگری کمبود نیروی انسانی است.

قیمت خرید برگ سبز چای که از طرف سازمان چای صورت می‌گیرد فشار هزینه را کاهش نداده و روند افزایش هزینه نسبت به روند افزایش بهای برگ سبز بسیار بالاتر است.

از آنجائی که هزینه کارگری بیشترین هزینه تولید برگ سبز چای

است یا لاوودن آن باعث رهاگشتن باغات یا مساحت بیشترگشته و فقط
واحدهای کوچکی برجای مانده که تا حد امکان کارگرنگرفته و از نیروی
کار خود و خانواده خود استفاده می نمایند. کوچک بودن واحدهای بهره بردار
مکانیزه شدن آنها را به ویژه در زمینه آبیاری غیر ممکن ساخته و مشکلی
بر سر راه بهبود معیشت چایکار قرار میدهد.

این عوامل به دلیل اهمیت آنها در بخش دوم رساله بیشتر مورد
توجه واقع شده اند در بخش دوم رساله که اختصاص به تحقیق میدانی دارد
روستایی از توابع فومن در استان گیلان بنام پائین محله خرطوم به
واسطه امکانات موجود جهت اقامت و مشاهده مشکلات چایکاران آن برای
مطالعه انتخاب شده است. در این بخش بعد از تعاریف مفاهیم و اصطلاحات
و معرفی کلی روستای مورد نظر، وضع جمعیت و نیروی انسانی آن مطالعه
و سپس وضع مهاجرت بررسی گردیده است. در فصل های بعدی میزان مساحت
باغات چای و وضع مالکیت آنها، وضع درآمد و هزینه یک هکتار باغ چای
در این روستای طی ۱۵ سال اخیر، وضعیت هزینه کارگری و روند افزایش
آن طی ۱۵ سال گذشته در این روستا و درصد آن نسبت به هزینه کل تولید
برگ سبز چای، مطالعه گشته و در پایان با مقایسه محصول به هکتار

دوقطعه باغ چای که یکی از آنها بصورت مکانیزه و دیگری باروشه‌سای سنتی آبیاری میشوند تا تاثیر مکانیزه شدن در افزایش درآمد حاصل از چایکاری بررسی و به لزوم تجمع واحدهای بهره برداری کوچک تاکید شده است .

با فعل پیشنهادات و فهرست منابع و مآخذ کار رساله به پایان رسیده است .

لازم است از راهنمایی ها و همکاری های استادان محترم جناب آقای دکتر طالب و جناب آقای دکتر توسلی که در تهیه این رساله مراراً راهنمایی کرده اند سپاسگزاری نمایم .

روش تحقیق

در تهیه این رساله از شیوه‌های زیر استفاده شده است :

۱- استفاده از اسناد و مدارک مکتوب و نیز آرشیو سازمان چای و سازمان برنامه و بودجه .

۲- معاهده با روستائیان و کارشناسان

۳- تشکیل جلسات گروهی

۴- تکمیل پرسشنامه از حدود ۸۰ درصد جامعه نمونه

۵- استفاده از اسناد مکتوب و مدارک با گذاران چای

بمنظور تهیه بخش اول رساله و در مطالعه کتب و گزارشات سعی

براین بوده تا از معتبرترین و جدیدترین منابع موجود در این زمینه

استفاده شود. هرچاکه از منابع مذکور نقل قول شده است چه در زیرنویس

وجه در متن نام منبع و مشخصات آن ذکر گردیده است. برای تکمیل این

بخش با یکی از اعضای هیئت مدیره سازمان چای و یکی از کارشناسان

مدیریت کشاورزی سازمان برنامه و بودجه و یکی از محققین مدیریت صنعتی

مرکز آمار ایران معاهده شده است .

در تهیه بخش دوم گزارش که تحقیق میدانی است از شیوه مشاهده و

شرکت در جلسات گروهی و معاهده با جمعی از باغداران روستای پائین محله
خرطوم استفاده شده است .

مشکلات تحقیق

در تهیه این گزارش به ویژه در زمینه جمع آوری اطلاعات مشکلات
متعددی وجود داشت مثلاً " در رابطه با موضوع مورد بررسی و منابع و مآخذ
بسیار محدود و اکثر کارهای انجام شده در زمینه های فنی و کشاورزی است و
از جنبه های جامعه شناختی و ابعاد انسانی بسیار کم کار شده است هنگام
مقایسه آمارهای اخذ شده از سازمان چای وزارت برنامه و بودجه و مرکز
آمار ایران تناقض هایی دیده شد . در تحلیل ها بیشتر به آمارهای اخذ
شده از سازمان چای تکیه گردید . زیرا منابع دیگر در ارائه آمارها مآخذ
خود را سازمان چای اعلام کرده اند . در تمامی زمینه ها اطلاعات کامل به
دست نیامد و در مورد سالهای اخیر در مواردی اطلاعات کامل نبود . (برای
مثال در سال ۶۵ آمارها کلیه فصول بهره برداری چای را در بر نمی گرفت)
در جمع آوری اطلاعات در روستای مورد نظر نیز مشکلاتی وجود داشت . ابتدا
هدف این بود که از تمام خانوارهای موجود در روستای پائین محله خرطوم
اطلاعات کسب گردد . ولی بعلمت عدم دستیابی به تمامی آنها از ۳۹ خانوار

مباحثه به عمل آمد و پرسشنامه‌های مربوطه تکمیل شد.

کلیاتی در مورد جریان تولید^۱ چای (از کشت تا صنعت)

چای بصورت درخت رشد می‌کند و از سه قسمت ریشه، ساقه و برگ تشکیل

میشود. مهمترین قسمت این گیاه برگ سبز آن است که بعنوان چای مورد

استفاده قرار می‌گیرد. ریشه گیاه آب و غذا را از خاک جذب می‌کند.

وساقه و شاخه‌ها منبع ذخیره غذا هستند و برگها با استفاده از هوا و روشنائی

مواد جذب شده بوسیله ریشه را تبدیل به مواد غذائی نموده و آنرا ذخیره

می‌کنند. اگر بوته چای را هرس نکنند ارتفاع آن به ده متر میرسد و برخی

از انواع بوته‌ها مانند آسامی به ۴۰ متر میرسد. برای اینکه برگهای

بوته چای همیشه جواب بمانند و برای تهیه چای مورد استفاده قرار گیرند

همیشه آنرا هرس می‌کنند و معمولاً ارتفاع آنرا حدود ۶۰ تا ۷۰ سانت نگه

می‌دارند. برگهای جوان بوته چای دارای کرک بسیار ظریفی هستند و

هرچه برگ مسن تر شود از مقدار کرک آن کاسته میشود. چای مرغوب چایینی

۱- این قسمت از کتاب تحقیق در زمینه کشت و صنعت چای فصل دوم و نشریه

شماره ۴ واحد ترویج و آموزش کشاورزی جهاد دانشگاهی. دانشکده کشاورزی

تهران استفاده شده است.

است که برگهای آن جوان باشد. در فعل زمستان برگهای این گیاه ریخته و فعالیت حیاتی آن متوقف میشود. ریزش برگ تدریجی صورت میگیرد. یعنی برگهای مسن از درخت جدا شده و برگهای جوان جای آنها میگیرند. این برگهای جوان را باید چیده تا برگهای جدیدی دوباره برویند. امروزه سه نژاد عمده چای در کشورهای مختلف چای خیز دنیا کشت میشود. این سه نژاد عبارتند از چینی، آسامی و هیبرید، بوته چینی مقاومت زیادی در مقابل سرما و خشکی دارد و تا ۱۵ درجه زیر صفر را تحمل میکند. این نوع بوته در کشورهای نیمه گرمسیری مانند ایران، ترکیه، شوروی و چین کاشته میشود. این بوته ها اگر هر سه نشود تا ارتفاع ۴ متر خواهند رسید. کیفیت این نوع چای از نظر طعم و عطر خوب ولی از نظر رنگ مرغوب نیست.

بوته آسامی در نقاط گرمسیر مانند هندوستان، سیلان و آفریقا کشت میشود. کیفیت آن از نوع چینی مرغوب تر است ولی عطر آن کمتر است. این بوته ها در مقابل سرما کمتر از بوته های چینی مقاومت می کنند. ارتفاع آنها به ۲۰ متر میرسد و تا ۴ درجه زیر صفر را تحمل می کند.

بوته هیبرید، از آمیزش دو نژاد چینی و آسامی بوجود آمده و کیفیت

آن بین دو نوع چینی و آسامی است در ایران از این نوع بوته ها کشت میشود.

روش های ازدیاد چای

چای بطرق مختلفی مانند بذر، قلمه، پیوند و خوابانیدن شاخه

تکثیر میگردد. معمول ترین و قدیمی ترین روش از طریق بذر میباشد.

در این روش چایکاران بوته های خوب را در باغ ها انتخاب نموده و با تقویت

آنها و جلوگیری از هرس و برگ چینی، بذرهای رسیده آنرا ۱۵ الی ۳۰ روز -

بعد در خزانه میکارند. خزانه را قبل از رسیدن بذرها آماده می کنند.

و معمولاً بطول ۳۰ متر و عرض ۱/۵ متر و با فاصله ۲۰ سانتی متر در نظر میگیرند.

خاک خزانه باید نرم و سبک باشد. بذرها را در خاک میکارند، بر روی پوسته

برگ یک محل ناماف وجود دارد که به آن چشمک میگویند این منطقه ریشه

گیاه را تشکیل میدهد و بطرف پائین باید قرار گیرد. زمان کاشت بذر در خزانه

از مهرماه تا اسفندماه است. بعد از کاشتن بذر خزانه را آبیاری می کنند و

بعد از سبزشدن بذرها علفهای هرز را وجین می نمایند. چون نهالهای تازه

روئیده تحمل آفتاب را ندارند. بر روی خزانه سایه بان قرار میدهند.

پس از آنکه گیاه به اندازه کافی رشد کرد آنرا به مزرعه و باغ مورد نظر

منتقل می کنند.